

KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ AÇISIYLA TÜRKÇE VE ALMANCA İKİLEMELER

Doç. Dr. Erdiñ YÜCEL

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

eyucel@konya.edu.tr

Öz

İkilemeler, ifadelerimize zenginlik katan dilsel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İkilemeler aynı zamanda yabancı dil öğrenim sürecinde öğrencilere güçlükler yaratan dil unsurları olarak görülmektedir. Özellikle Almanca ikilemelerin Türkçede yer alan ikilemelere göre gerek yapısal gerek kültürel farklılıklar göstermesi hemen hemen her seviyedeki öğrencilere zorluk yaratan unsurların başında gelmektedir. Bu zorlukları aşmak için her iki dilde var olan ikilemeleri karşılaştırmalı olarak ele alıp onları daha yakından tanımak gerekmektedir. Bazı kaynaklarda Batı dillerinde ikilemelerin sayısının otuz ya da kırkı geçmediği tespiti, Almanca için geçerli değildir. Bu çalışmada Almancada tespit edilen 1301 ikilemeden yaklaşık 60 tanesi, Türkçedeki ikileme karşılıklarıyla kıyaslanmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde Almancada yer alan ikilemelerin, özellikle yapıları bakımından, Türkçedeki ikilemelerden farklılık gösterdiği saptanmıştır. Almancadaki ikilemeler genellikle bağlaçlarla ortaya çıkarken, Türkçedeki ikilemelerin herhangi bir bağlaçla değil, kelimelerin doğrudan yan yana gelerek oluşturulduğu tespit edilmiştir. Almanca ikilemelerin yapısal farklılıklarının öğrenciye aktarılması iletişim ortamlarında yanlış anlaşılmaların önüne geçmek için elzemdir.

Anahtar Kelimeler: İkilemeler, kaynak dil, hedef dil, öğrenci.

A CONTRASTIVE ANALYSIS OF TURKISH AND GERMAN BINOMIAL PAIRS

Abstract

Binomial pairs appear as linguistic elements which add vitality to our expressions. Binomial pairs are seen as subjects that create learning difficulties for students in second (foreign) language courses. Binomial pairs in German in particular being both structurally and culturally different from doublings in Turkish are the main elements that cause problems to students at all levels. In order to overcome these difficulties, it is necessary to approach binomial pairs which exist in both languages comparatively. The detection that the number of doublings in Western languages do not exceed thirty or forty in certain resources is not valid for German. In this study about 60 out of 1301 binomial pairs found in German were compared with their equivalents in Turkish. As a result of this study it was determined that doublings in German differed from binomial pairs in Turkish particularly in structure. While doublings in German appear usually with conjunctions, it was determined that doublings in Turkish were not formed with any conjunction, but as words coming together directly.

Keywords: Binomial pairs, source language, target language, student.

GİRİŞ

İkilemeler, ifadelerimize canlılık katan dilsel unsular olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçemizde ikilemeler hakkında yapılan sayısız ve kapsamlı çalışmalarda bu adlandırma için *katmerleme*, *ikiz kelime*, *yakın anlamlı çift* (bk. Topaloğlu 1989: 87), *tekrarlar* (bk. Ergin 2012: 377) gibi terimler kullanılmaktadır.

Bu konuyla ilgili alanyazın tarandığında ikilemeleri izah eden birçok tanıma rastlanmaktadır. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar göz önüne alındığında “ikilemeler” teriminin çok daha yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bakımdan çalışmamızda temel olarak “ikilemeler” terimi kullanılacaktır.

İkilemeler, öğrencilere yabancı dil derslerinde öğrenme güçlüğü yaratan konular olarak görülmektedir. Özellikle Almanca ikilemelerin Türkçede yer alan ikilemelere göre gerek yapısal gerek kültürel farklılıklar göstermesi hemen hemen her seviyedeki öğrencilere zorluk yaratan unsurların başında gelmektedir. Bu zorlukları aşmak için her iki dilde var olan ikilemeleri karşılaştırmalı olarak ele alıp onları daha yakından tanımak gerekir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak konu ele alınmaya çalışacaktır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce Türkçede ve Almancada yer alan ikileme tanımlarından bazı seçkiler yapılacaktır. Daha sonra her iki dilde de güncel olarak kullanılan ikilemeler tespit edilecek ve bunların yapısal özellikleri ortaya konacaktır. Böylelikle iki farklı kültürün ürünü olan bu ikilemelerin yapısal farklılıkları tespit edilecektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde semantik açıdan eşleşen Almanca ve Türkçe ikilemeler seçilecek ve bunlar ayrıntılı olarak irdelenecektir. Böylece her iki dilde kullanılan ikilemeler gerek yapısal gerek semantik açıdan detaylı olarak analiz edilerek birbirleriyle mukayese edilecektir.

BULGULAR VE YORUM

Alanyazında ikilemelerle ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Bunlar arasında ikilemeleri kısa ve öz olarak tanımlayanlardan bir tanesi şu şekildedir: “Anlatımı daha güzel ve etkili duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına ikileme denir.” (Hengirmen 2002: 403).

İkilemeleri biraz daha detaylı bir şekilde izah eden bir başka tanım ise şöyledir:

“Anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” (Hatiboğlu 1981: 9).

Her iki tanım merceğe altına alındığında ikilemelerin, çeşitli özelliklerinin yanı sıra, anlatımı daha etkili ve güçlü kıldığı görülmektedir. Aksan (2006: 81-82) “Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü ve zenginliği kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan öğeler, ikilemelerdir.” derken ve “Sabahleyin çok erken kapıma geldi.” ya da “Sabahleyin erkenden kapıma geldi.” yerine “Sabah sabah kapıma geldi.” cümlesinin çok daha çarpıcı bir anlatım sağladığını da bu açık örneklerle ortaya koymaktadır.

Ancak ikilemeler sadece Türkçeye has söz unsurları değildir. Almancanın söz varlığında da sanılanın aksine birçok ikileme bulunmaktadır. Almancada ikilemeler üzerine yapılan çalışmalar irdelendiğinde ikileme terimi için değişik adlandırmaların bulunduğu görülür. Almancada *Zwillingsformel* [ikiz kalıp], *Paarformel* [çift kalıp], *Wortpaar* [kelime çifti], *Binomial* [çift adlandırma/ ifade] (Hofmeister 2010: 1) gibi terimler kullanılmaktadır. Ancak ilgili literatür incelendiğinde Almancada daha çok “Zwillingsformel” (İkiz kalıp) teriminin kullanıldığı da dikkatleri çekmektedir. “Historisches Lexikon der Rhetorik” [Belagatın Tarihî Sözlüğü] (Ueding 2009) adlı eserde Hofmeister (2010: 1) ikilemeleri şöyle tanımlamaktadır: “İkilemeler, cümle özelliği taşımadan aynı türden iki kelimenin kalıplaşarak ve eş ya da zıt anlamlı bir ilişki kurup yan yana yer almasıyla oluşur. Bunlar genellikle bir bağlaç, edat ve eşit ya da eşit olmayan hece sayılarına sahip olarak bir araya gelen sözcüklerdir.”

Almancada ikilemeler bağlaç ya da edatlarla yer alabilirler. İkilemeleri oluşturan kelime çiftleri semantik bakımdan farklılık gösterebilir: “Haus und Hof” (birebir çeviri: ev ve avlu). İkilemeler birbirine benzer kelime çiftlerinden oluşabilir: “Grund und Boden” (birebir çeviri: zemin ve yer). Ayrıca birçok ikilemeyi teşkil eden kelime çiftleri kafiyelidir ve bu özellikleri sayesinde hemen göze çarpılmaktadırlar (Korpus 2004: 63).

Almanca ikilemelerin yukarıda sayılan özellikleri göz önüne alındığında, ikilemelerin büyük oranda bağlaç ve edatla yer aldığı tespiti dışındaki diğer tespitler Türkçe için de geçerlidir. Almancada, Türkçede olduğu gibi, ikilemeler herhangi bir bağlaç ya da edat olmadan yer alamamaktadır: *Seite für Seite* (sayfa sayfa), *Kind und Kegel* (çocuk çocuk) vs. Bu durum ise Almancanın yapısal farklılığından kaynaklanmaktadır.

Almancada bazı ikilemelerin özelliklerini ele alarak Türkçede yer alan ikilemelerle olan farklılıkları tespit etmeye çalışalım. Müller (1997: 9-10) Almancadaki ikilemeleri sınırlılıkları bakımından irdelerken, Malkiel (1959) ve Ross’un (1980) belirledikleri önem kriterlerinin (Salienzbeschränkung) altını çizer. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

-Canlı cansızdan önce gelir:

Örnek: *Mensch und Maschine, Pferd und Wagen*. “İnsan ve makine”, “at ve araba” ikileme örneklerinde görüldüğü gibi canlı cansızdan önce yer almaktadır.

-Erkek dışıdan önce yer alır.

Örnek: *Mann und Frau, Bruder und Schwester*. (“Erkek ve kadın”, “ağabey/erkek kardeş” ve “abla/kız kardeş”).

-Beşer (insan) beşer olmayandan önce yer alır.

Örnek: *Mann und Maus, Mensch und Tier*. “Adam ve fare” (“herkes ve her şey”, “insan ve hayvan”) ikilemelerinde insanın hayvandan önce yer aldığı görülmektedir.

-Yetişkin yetişkin olmayandan önce yer alır.

Örnek: *Vater und Sohn, Mutter und Tochter*. (“Baba ve oğul”, “anne ve kız”)

-Hayvanlar önemine göre öncelenir.

Örnek: *Hund und Katze, Katz und Maus*. (“Köpek ve kedi”, “kedi ve fare”).

-Yakın, uzaktan önce yer alır.

Örnek: *Dies und das*, *hier und da*. (“Bu ve şu”, “burada ve şurada”)

-Öncekinden sonrakine doğru bir sıralama söz konusudur.

Örnek: *Früher oder später, damals wie heute*. (“Er ya da geç”, “eskiden olduğu gibi bugün de”)

-Gıdalarda hiyerarşik bir sıralama göze çarpmaktadır.

Örnek: *Brot und Käse, Wasser und Brot*. (“Ekmek ve peynir”, “su ve ekmek”)

Türkçe ikilemeler semantik-pragmatik çerçevede ele alındığında şu özelliklerin bulunduğu görülür:

-Dışı erkekten önce yer alır.

Örnek: *Kadın erkek, Karı koca, ana baba*.

-Uzak yakından önce gelir.

Örnek: *Şurası burası, orada burada*.

-Azdan çoğa.

Örnek: *az çok, beş on*.

-Öncekinden sonrakine/ ilk evreden son evreye.

Örnek: *Bugün yarın, yarın öbür gün/Ekip biçmek, giyinip kuşanmak, kapıp kaçırmak.*

-Temel kavram önce, yardımcı kavram sonra yer alır.

Örnek: *Canla başla, aslı astarı.*

-Tek başına anlam taşımayan sözcük (yakıştırma) sıralamada ikincil olarak yer alır.

Örnek: *Boy bos, eski püskü* [*“m” ön sesli tekrarlar: Alman malman*].

Yukarıda ele alınan kriterler bir genellemeyi içerdiğinden, her iki dil için de geçerli olan istisnalar bulunmaktadır. Ancak bu tespitler yine de her iki dilde var olan ikilemeler hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Buna göre Almanca ve Türkçe ikilemeler arasında farklılıkların bulunduğu açıkça görülmektedir. Örneğin Almanca için geçerli olan “Hayvanlar önemine göre öncellenir” ilkesinin Türkçe için geçerli olmadığı görülmüştür. Örneğin: *Kedi köpek, atla deve.*

Almancada ikilemelerin hece sayıları incelendiğinde genellikle yarıdan fazlasının eşit heceli kelime çiftlerinden oluştuğu görülmektedir. Bunlar arsında tek heceli ve iki heceli ikilemelerin çok daha fazla yer aldığı (%60), üç heceli ikilemelere ise çok nadir (%1) rastlandığı görülmektedir (Müller 2009: 72).

Türkçe ikilemeleri bu açıdan incelediğimizde şu tespitlere ulaşılmaktadır: Öncelikle Türkçede birçok kelimeyle “aynen tekrarlar” yapılabilmektedir. Örneğin: *yavaş yavaş, adım adım.* Böylelikle hece sayısı kelimenin uzunluğuna göre değişmektedir. Yani tek heceliden (*kat kat*) dört heceliye kadar (*ballandıra ballandıra*) “aynen tekrarlar” bulunmaktadır.

Ayrıca Türkçe “**m**” önsesiyle ikilemeler oluşturabilme özelliğine de sahiptir. Örneğin: *hasta masta* (Alm.: Krank oder so), ya da *oyun moyun* (Alm.: Spiele oder dergleichen). Burada “masta” ve “moyun” gibi unsurların tek başına anlamsız olduğu da görülmektedir (Müller 2003: 18). Almancada ise çok az sayıda ve kelime çiftlerinin birbirine kaynaşmasıyla tek kelime hâline gelmiş “m” sesli tekrarlar bulunmaktadır *Kuschelmuschel, Schickimicki* (Müller 2009: 88). Bunlar genelde muzip ya da şaka yollu ifadelerde bulunmak için kullanılan unsurlardan ibarettir ve Türkçenin yapısı göz önüne alındığında bu bakımdan kıyas kabul etmeyecek unsurlardandır. Bu örnekler Almancanın da (çok az sayıda da olsa) “**m**” ön sesli tekrarlara sahip olan dillerden etkilenmiş olabileceğini göstermesi bakımından ilginç örneklerdir.

Bundan başka Türkçede yukarıda değinilen “m” önsesiyle oluşturulan ilaveli tekrarların dışında ilk hecedeki sesli harfin değişmesiyle oluşan ilaveli tekrarlar da bulunmaktadır. Örnek: *Şart şurt, mal mul* (Ergin 2012: 378). Ayrıca “eş manalı tekrarlar” (*açık saçık, eğri büğrü*) ve “zıt manalı tekrarlar”ın da (age: 377) genellikle eşit sayıda hecelerden meydana geldiği göz önüne alındığında

Almancada olduğu gibi Türkçe ikilemelerin de büyük bir oranının eşit heceli kelime çiftlerinden oluştuğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkçe ve Almancada yer alan ikilemeler semantik yakınlıkları bakımından irdelenecektir. Bu karşılaştırma yapılırken Almancada yer alan yaklaşık 1500 ikileme taranmış ve bunlar Türkçede yer alan ikilemelerle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırmada semantik benzerlikler göz önüne alınmıştır. Dolayısıyla ikilemeler, yakın, orta ya da uzak benzerlikler göz önüne alınarak tespit edilmiştir. Kıyaslamada, bir kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle Türkçe ikilemeler baz alınarak alfabetik bir sıralamaya gidilmiştir.

- Açık açık/Açık seçik/Açık net – Klipp und klar/klar und deutlich

Bu ikilemeler her iki dilde de “net ve anlaşılır biçimde” ifadesini karşılamaktadır. Almancada yer alan “klipp” tek başına bir anlam ifade etmeyen ancak ikilemeyi kafiyelendiren ve anlamı pekiştiren bir unsur olarak yer almaktadır.

- Acele acele/Apar topar – Hals über Kopf

“Çok acele, ivedilikle, telaşlı biçimde, hiç zaman yitirmeden” anlamında kullanılan bu Türkçe ikilemeler, Almancada *Hals über Kopf* olarak karşılık bulur. Türkçeye “Boyun kafanın üzerinde” olarak birebir çevrilen bu ikileme, Almancada çok aceleci davranmayı ilginç bir şekilde ifade etmektedir.

- A’dan Z’ye – Von A bis Z

Her iki dil de Latin alfabesini kullandığı için “Baştan sona, hepsi” anlamında aynı ikilemeyi kullanmaktadır. Burada her iki dil için de “A” harfi başlangıcı “Z” ise sonu simgelemektedir.

- Akıllı uslu/Akıllı akıllı – Brav und artig

Türkçede yer alan bu iki ikileme “yaramazlık yapmayan, görgülü, yerli yerince davranan” anlamında kullanılmaktadır. Almancada “brav” uslu “artig” de yine uslu ve söz dinleyen anlamına gelmektedir. Dolayısıyla *brav und artig* de Türkçede yer alan ikilemelerle birebir uyusmaktadır.

- Al ver – (Ein) Geben und Nehmen

Her iki ikileme de bir anlaşma sürecine, bir pazarlığa işaret eder. Anlam bakımından aynı olan Almancada ikileme Türkçeye göre ters biçimde yer almaktadır: “Ver al” (Geben und Nehmen).

- Ali Veli/Ahmet Mehmet – Hinz und Kunz/ Krethi und Plethi

Gerek Türkçede gerek Almancada özel isimlerle oluşturulmuş ikilemeler bulunmaktadır. Türkçede *Ali Veli*, *Ahmet Mehmet* bazen de *Hasan Hüseyin* olarak yer almaktadır. Almancada *Hinz und Kunz* olarak geçen ikileme *Heinrich und Konrad* isimlerinin kısaltılması olarak yer almaktadır. Yine aynı fonksiyonu üstlenen *Krethi und Plethi* (*Kreti und Plethi*) ikilemesi ise İbraniceden gelen *Kreter und Philister* isimlerinin birer kısaltmasıdır. Her iki dilde geçen özel adlı bu ikilemeler tek tek isimleri vermeden herkesi nitelemek ve bazen de biraz hafife alarak söz konusu kişileri isimlendirmek amacıyla kullanılmaktadır.

- Altını üstüne (getirmek)/Karman çorman – Drunter und drüber/Wie Kraut und Rüben

Altını üstüne (getirmek) Almancada *drunter und drüber* (altı/-na/-nı ve üstü/-nü/-ne) ikilemesiyle ifade edilebilir. Yine benzer anlamda kullanılan, yani karşılıklığı ve düzensizliği vurgulayan *karman çorman* ikilemesi Almancada yer alan *Wie Kraut und Rüben* ikilemesiyle eşleşmektedir. Burada “Kraut” ot (bitki), Rüben ise yumru köklü bitkilerin (Havuç, pancar vs.) ortak adıdır. Otlarla yumru köklü bitkilerin aynı yerde yer alması karşılıklığı, düzensizliği ifade etmektedir.

- Ara sıra/Bazı bazı/ – Von Zeit zu Zeit/Ab und zu/Ab und an/Hin und wieder/Dann und wann

Arada bir, bazen anlamlarında kullanılan ikilemeler Almancada da aynı anlamda, ancak daha çeşitli yapılarla yer almaktadır.

- Az çok – Mehr oder weniger

Biraz, bir parça anlamında kullanılan *az çok*, Almancada aynı anlamda *mehr oder weniger* (Bire bir çeviri: Daha çok ya da daha az) olarak karşılık bulur.

- Büyümek serpilmek – Wachsen und gedeihen

“Boy atmak, güç, nitelik ve nicelik bakımından ve görünüm açısından gelişmek” gibi anlamlarda kullanılan her iki ikileme de hem öncül hem ardıl kelimeleri bakımından birebir uyuşmaktadır.

- Bir deri bir kemik – Haut und Knochen

Her iki ikileme de insan ya da hayvanların haddinden fazla zayıfladığına işaret etmektedir. Türkçe *bir deri bir kemik* ikilemesi, Almancada *Haut und Knochen*, yani “deri ve kemik” olarak birebir karşılık bulur.

- **Bol bol – In Hülle und Fülle**

Çok sık ya da fazla miktarda bulunan anlamında kullanılan *bol bol* Almancada *in Hülle und Fülle* olarak yer almaktadır. “Hülle” örtü, kılıf, kap gibi anlamlara gelirken “Fülle” ise bereket, çokluk ve bolluk ifade etmektedir.

- **Canım gülüm/Canım gözüm/Canım ciğerim – Mein Ein und Alles**

Türkçede çok sayıda var olan ve çok sevilen ve çok değerli anlamında kullanılan bu ikilemeler Almancada da aynı anlamda *Mein Ein und Alles* (biricik ve her şeyim) olarak yer almaktadır.

- **Çoluk çocuk – Kind und Kegel**

Türkçede çoluk çocuk ikilemesi iki anlamda kullanılmaktadır: a) çocuklarla birlikte tüm aile; b) yaşları küçük olan tecrübesiz kişiler. Almancada *Kind und Kegel* Türkçede olduğu gibi “çocuklarla birlikte tüm aile” anlamında kullanılmaktadır. İkilemede yer alan “Kind” kelimesi “çocuk”, “Kegel” kelimesi ise “gayri meşru” çocuk anlamına gelmektedir. Ancak “Kegel” bu anlamıyla sadece ikilemede yer almaktadır ve buna rağmen negatif bir çağrışımında bulunmamaktadır. “Kegel” müstakil olarak “koni” şekli ya da “Bowling” oyununda yer alan “lobut” anlamına gelmemektedir. (Wahrig 1986: 734)

- **Dişiyile tırnağıyla – Mit Zähnen und Klauen**

“Büyük emekler harcayarak, büyük mücadelelerle, hak ederek” gibi anlamlarda kullanılan bu ikileme, Almancada benzer anlamlarda *Mit Zähnen und Klauen* (dişlerle ve pençelerle) olarak karşılık bulur. Almancada daha çok mücadelenin derecesini (çetinliğini, büyüklüğünü) ortaya koymak için kullanılır.

- **Dost düşman – Freund und Feind**

Her iki ikileme de toplumsal çevreyi (herkesi) nitelermektedir. Türkçedeki “dost” tabiri yerine Almancada “Freund”, yani “arkadaş” tabiri yer almaktadır: Freund und Feind (arkadaş ve düşman).

- **Dağ taş/Dere tepe – Über Stock und Stein**

Türkçede geçen bu ikilemeler doğal ortamı, engebeli araziye tanımlamaktadır. Almancada yer alan *über Stock und Stein* (kütük ve taşın üzerinden) ikilemesi de aynı anlamda kullanılmaktadır “Stock” kesimden sonra ağaç gövdesinin toprakta kalan bölümünü nitelerken “Stein” ise “taş” anlamına gelmektedir.

- Eğri büğrü – Schief und krumm

Her iki ikileme de “bazı yerleri bükülmüş olan, düzgün olmayan” anlamında kullanılmaktadır.

- El ele – Hand in Hand

Bu ikilemeler her iki dilde de el ele tutuşmayı, beraberliği ifade etmektedir.

- Er (ya da) geç/Eninde sonunda– Früher oder später/Über kurz oder lang

İfadelere “kesinlik” kazandırmak için kullanılan bu ikilemeler Almancada da benzer şekilde yer almaktadır: *Früher oder später* (daha erken ya da daha geç); *über kurz oder lang* (kısa ya da uzun bir sürenin ardından)

- Eş dost – Familie und Freunde/Freunde und Bekannte

Yakın kimseleri, arkadaşları ve tanıdıkları niteleyen bu ikileme Almancada da benzer ifadelerle yer almaktadır: *Familie und Freunde* (aile ve arkadaşlar); *Freunde und Bekannte* (arkadaşlar ve tanıdıklar).

- Etle tırnak (gibi) – Wie Pech und Schwefel (zusammenhalten)

Türkçede “birbirine candan bağlı, sıkı ilişkili” anlamına gelen “etle tırnak (gibi)” ikilemesi Almancada “Zift ve kükürt gibi” (*Wie Pech und Schwefel*) ikilemesine karşılık gelmektedir.

- Ev bark/Ev dam – Haus und Heim

Ev bark ve *Haus und Heim* ikilemeleri her iki dilde de kişinin evini, barınağını, yuvasını nitelemektedir.

- Evirip çevirmek – Drehen und wenden

Evirip çevirmek ve *Drehen und wenden* ikilemeleri hem Türkçede hem de Almancada “iyice, istediği gibi, adamakıllı gözden geçirmek” anlamlarında kullanılmaktadır.

- Gece gündüz/Geceli gündüzlü – Tag und Nacht

Bu ikilemeler her iki dilde de “vakit ayrımı yapmamak, bir işi sürekli olarak, ara vermeksizin yapmak” gibi anlamlara gelmektedir.

- Gizli gizli – Bei Nacht und Nebel

Türkçede *gizli gizli* ikilemesi Almancada *Bei Nacht und Nebel* olarak ifade edilmektedir. *Nacht* gece ve *Nebel* ise sis anlamına gelmektedir. Böylece bu iki kelimeden oluşan ikileme ile “gizli gizli iş yapmak” eylemi anlatılmaktadır.

- Gir çık – Bei jemandem ein und aus gehen

Bir yere girip kısa süre içerisinde geri çıkma eylemini arka arkaya gerçekleştirmeyi ifade eden bu ikileme Almancada bire bir çeviride “birinin evine girip çıkmak” olarak kullanılmaktadır. Burada kastedilen birini (birinin evini) sıkça (çat kapı) ziyaret etmektir.

- Güç kuvvet – Kraft und Stärke

Güç kuvvet Almancada birebir olarak *Kraft und Stärke*, (güç ve kuvvet) olarak karşılık bulur ve enerji, dayanıklılık gibi anlamlara gelir.

- Günden güne – Von Tag zu Tag.

Günden güne ikilemesi de Almancada birebir olarak *von Tag zu Tag* olarak kullanılmaktadır.

- Hısım akraba – Weder verwandt noch verschwägert sein

“Evlilik yoluyla ya da soy bakımından birbirleriyle bağı bulunan kışşları niteleyen bu ikileme, “Ne akraba ne de hısım olmak” anlamına gelen *Weder verwandt noch verschwägert sein* olarak Almancada karşılık bulmaktadır.

- İn cin (top oynuyor) – Öd und leer (Wüst und leer)

Hiçbir canlı varlığın bulunmamasını niteleyen bu ikileme Almancada “öd” (kırsal, kurak alan) ve “leer” (boş) kelimelerinin yer aldığı *öd und leer* kelime çiftiyle ifade edilmektedir. Anlam itibarıyla de hem insan bakımından hem de nesnelere bakımından “bomboş” anlamında kullanılmaktadır.

- Kan ter (içinde) – Schweiss und Blut schwitzen

“çok terli, yorgun ve perişan bir durumda olmayı” ifade eden bu ikileme, Almancada *Schweiss und Blut schwitzen* olarak geçmektedir. Bu ikileme “ter ve kan çıkarmak (terlemek)” olarak bire bir çevrilebilir.

- Kat kat – Doppelt und dreifach

Kat kat ikilemesi Türkçede “üst üste pek çok” anlamlarında kullanılmaktadır. Almancada geçen *Doppelt und dreifach* (iki [çift] ve üç kere) ikilemesi de “pek çok ve itina ile” anlamına gelmektedir.

- Kol kanat (olmak, germek) – Schutz und Schirm

Türkçede *yardım edip, himaye etmek* anlamlarında kullanılan bu ikileme, Almandada *Schutz und Schirm* (Koruma ve şemsiye) ikilemesiyle benzerlik göstermektedir. Almandadaki bu ikileme kullanıma göre *koruma altına almak* ya da *sığınmak* gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

- Kol kola – Arm in Arm

Kol kola ikilemesi Almandada *Arm in Arm* olarak bire bir karşılık bulmaktadır.

- Kısa (ve) öz – Kurz und knapp/Kurz und gut

Kısa (ve) öz ikilemesi Almandada *Kurz und knapp* (Kısa ve kıt) olarak karşılık bulur. Ayrıca *Kurz und gut* (Kısa ve iyi) ikilemesi ise “Şimdi bitiriyorum, sona geliyorum” gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.

- Kış kıyamet – Bei Wind und Wetter

Türkçede bu ikileme “fırtınalı, karlı, aşırı zorlu kış” anlamlarında kullanılmaktadır. Almandada *Bei Wind und Wetter* (Rüzgarda ve havada) ikilemesi ise “Her hava şartlarında, hava iyiymiş kötüymüş demeden ...” anlamında kullanılmaktadır.

- Kör topal/Zar zor/Güç bela – Mehr schlecht als recht/Mit Ach und Krach/Mit Ach und Weh/ Mit Ächzen und Krächzen/ Mit Müh und Not

Türkçede geçen *Kör topal* “yarım yamalak, iyi kötü”, *zar zor* “ancak, zorlamalar sonucunda” *güç bela* “çok zorluk çekerek, büyük emekler harcarak” anlamlarında kullanılmaktadır. Yukarıda yer alan Almanca ikilemeler de Türkçede yer alan anlamlarıyla örtüşmektedir.

- Mal mülk/Varı yoğu – Geld und Gut/ (Weder) Geld noch Gut (haben)/Hab und Gut/Haus und Hof

Mal mülk ikilemesi her çeşit menkul ve gayri menkulü, *varı yoğu* ikilemesi de sahip olunan her şeyi nitelemektedir. Almandada geçen *Geld und Gut* (para ve mal), *Hab und Gut* (Sahip olunan ve mal), *Haus und Hof* (Evi ve avlusu) ikilemeleri de kişinin sahip olduğu malını mülkünü ya da varını yoğunu kastetmektedir.

- Omuz omuz – Schulter an Schulter

Her iki dilde de aynı şekilde ve aynı anlamda kullanılmaktadır.

- Orada burada – Hier und da

Türkçede *değişik mekân ve ortamlarda* anlamına gelen bu ikileme Almancada *hier und da* (*burada ve şurada*) olarak yer almaktadır. İkileme işaret sıfatı olarak kullanılmadığı durumlarda *arada sırada, fırsat buldukça* anlamlarına da gelmektedir.

- Ölüm kalım (meselesi) – Auf Leben und Tod

Türkçede geçen bu ikileme “yok olmamak için verilen savaşı, mücadeleyi” nitelemektedir. Almancada aynı anlamda kullanılan *Auf Leben und Tod* (yaşam ve ölüm) ikilemesi de aynı bağlamda kullanılmaktadır.

- Pılı pırtı – Mit Sack und Pack

Eski yeni, tüm eşyaları niteleyen bu ikileme, Almancada *Mit Sack und Pack* olarak karşılık bulur. *Sack* çuval, *Pack* ise demet ya da istiflenmiş eşya anlamına gelmektedir. Almancada geçen bu ikileme bir kişinin sahip olduğu tüm eşyayı kastetmektedir.

- Şart(sız) şurt(suz)/Aması maması (yok) – (Ohne) Wenn und Aber

Şart şurt, koşullar ve benzeri engelleri kastetmektedir. Aynı ikileme *şartsız şurtsuz* (her hangi bir şarta gerek olmaksızın) olarak da Türkçede yer almaktadır. Almancada da aynı anlamlarda *Wenn und Aber*, (*eğer ve fakat*) ikilemesi kullanılmaktadır. Aynı ikileme *Ohne Wenn und aber* (*eğer ve fakat olmaksızın*) olarak da kullanılmakta ve *şartsız şurtsuz* anlamına gelmektedir. Türkçede geçen *aması maması yok* tabiri de Almancadaki *Ohne Wenn und Aber* deyimine (ikilemesine) çok yakın bir anlamda kullanılmaktadır.

- Salya sümük (ağlamak) – Rotz und Wasser heulen

Bu ikileme ağızdan ve burun boşluğundan gelen sıvıyı nitelemektedir. Çoğu kez şiddetli bir biçimde ağlamayı tasvir etmek için kullanılmaktadır. Aynı durum Almancada *Rotz und Wasser heulen* (sümük ve su ağlamak) olarak yer almaktadır.

- Şan şeref – Ruhm und Ehre

Her iki dilde de “toplum içindeki saygınlığı (onuru)” nitelemek için kullanılan bu ikilemeler, aynı öncül ve ardıl kelimelerle oluşturulmuştur.

- Şunu bunu – Dieses und Jenes

Her iki dilde de aynı anlamda kullanılan bu ikilemeler, sadece öncül ve ardıl kelimeler bakımından farklılık göstermektedir. Türkçede “şunu bunu, Almancada ise “bunu ve şunu” (*Dieses und Jenes*) olarak kullanılmaktadır.

- Tane tane – Stück für Stück

Tane tane ikilemesi Türkçede “teker teker ve çok net bir biçimde, anlaşılır” anlamlarına gelmektedir. Almancada geçen *Stück für Stück* ikilemesi ise yalnızca “parça parça, tane tane” anlamlarında kullanılmaktadır.

- Baştan aşağı/Tepeden tırnağa – Von Kopf bis Fuß

“Baştan aşağı, tepeden tırnağa, tamamıyla” anlamlarında kullanılan ikilemeler Almancada aynı anlamda, ancak farklı uzuvlarla ifade edilmektedir. (*Von Kopf bis Fuß*: Baştan ayağa. Son zamanlarda *baştan ayağa* ikilemesi Türkçede de kendisine yer bulmuştur.

- Un ufak (etmek) – Etwas kurz und klein schlagen

Türkçede yer alan *un ufak etmek* bir şeyi çok ufak kırıntılar durumuna getirmek, parçalamak anlamına gelmektedir. Almancada yer alan *Etwas kurz und klein schlagen* kullanımı ise Türkçeye “bir şeyi kısa ve küçük parçalara ayırmak” olarak tercüme edilebilir ve “bir şeyi paramparça etmek” anlamında kullanım bulmaktadır.

- Virt zirt/Tırı vırı – Schall und Rauch

Boş, önemsiz, gereksiz şeyleri niteleyen bu ikilemeler, Almancada *Schall und Rauch* olarak karşılık bulur. *Schall* sesin yansıması ve *Rauch* ise duman anlamına gelmektedir. “Sesin yansıması ve duman” ikilemesi Almancada önemsiz şeyleri nitelemek için kullanılmaktadır.

- Ya hep ya hiç/Ya herro ya merro– Alles oder nichts

Büyük bir cesaretle bir şeyin üstüne gitmek, bir teşebbüste her şeyi göze almak gibi anlamlara gelen bu ikileme Almancada da aynı şekilde ve aynı anlamda kullanılmaktadır: *Alles oder nichts* (Hepsi ya da hiç).

- Yağ bal – In Saus und Braus leben

Türkçede bu ikileme, yaşamın büyük bir rahatlık içinde geçtiğini nitelemektedir. Almancada da zevk sefa içinde yaşamayı *In Saus und Braus leben* deyimini karşılamaktadır. Burada deyim içinde geçen *Saus und Braus* ikilemesinde geçen *Saus* “rüzgarın sürtünerek çıkardığı hisırtı sesini”, *Braus* ise “denizin çalkalanma sesini” betimlemektedir. Her iki tabir de sadece bu şekilde bir kelime çifti oluşturarak varlıklarını sürdürmektedir.

- Yalvar yakar/yalvarıp yakarmak – Bitten und betteln

Bir işin olması için uzun süre dil dökmek, çok yalvarmak anlamında kullanılan bu ikileme, Almancada *bitten und betteln* (rica etmek ve yalvarmak) olarak karşılık bulur.

- Yan yana – Seite an Seite

Hem Türkçede hem de Almancada her iki ikileme de aynı anlamda kullanılmaktadır.

- Yer gök – Erde und Himmel

Her iki ikileme de aynı öncül ve ardıl kelimelerle yer almakta ve her yer, her taraf gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Yüz yüze – Von Angesicht zu Angesicht

Her iki ikileme de “karşılıklı olarak ve birbirini görerek” anlamında kullanılmaktadır.

- Zehir zemberek – Gift und Galle (spucken)

Zehir zemberek çok acı, öfkeli, sert gibi anlamlara gelmektedir. *Gift und Galle* ikilemesi Almancadaki *Gift und Galle spucken* deyimi içinde geçmektedir. *Gift* “zehir”, *Galle* ise “safra” (öd) anlamına gelmektedir. *Gift und Galle spucken* deyimi Türkçeye bire bir “zehir ve safra tükürmek” olarak çevrilebilir ve (biri hakkında) çok sert, nefret dolu, sinirli bir şekilde konuşmak gibi anlamlara gelmektedir.

SONUÇ/ÖNERİLER

Bazı kaynaklarda (Hengirmen 2002: 403) Batı dillerinde ikilemelerin sayısının otuz ya da kırkı geçmediği tespiti Almanca için geçerli değildir. Bu çalışmada Almancada tespit edilen 1301 ikilemeden (Hofmeister 2010) yaklaşık 60 tanesi, Türkçedeki ikileme karşılıklarıyla kıyaslanmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde Almancada yer alan ikilemelerin, özellikle yapıları bakımından, Türkçedeki ikilemelerden farklılık gösterdiği saptanmıştır. Almancadaki ikilemeler genellikle bağlaçlarla oluşturulmuşken Türkçedeki ikilemeler herhangi bir bağlaçla değil bilakis kelimelerin doğrudan yan yana gelerek oluşturulduğu tespit edilmiştir. Örneğin: Kind und Kegel/Çoluk çocuk. Ayrıca ikilemelerde yer alan kelimelerin sıralamalarında da her iki dilde farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Almanca ikilemelerde erkeğin dışıdan, yakın olan şeyin yakın olmayandan önce gelmesi bu yapı farklılıklarını ortaya koyan bazı örnekler olarak verilebilir. Ayrıca içinde hayvanların geçtiği Almanca ikilemelerde hayvanlar belli bir önem sırasına göre yer almaktadır. Örneğin Almancada yer alan *Hund und Katze* (köpek ve

kedisi ikilemesinde köpek kediden önce yer almaktadır. Türkçede ise bunun tam tersi olduğu görülmektedir (*keci köpek, atla deve vs.*) Türkçede ikilemelerde hayvanların güç ya da başka özelliklerine göre bir önem sıralamasına tabii tutulması söz konusu değildir. Türkçenin Almancadan ayrıştığı en önemli yapı farklılıklarından bir tanesi, Türkçede “m” ön sesiyle hemen hemen bütün kelimelerle ikileme teşkil edilebilmesidir. Örneğin: *masa musa, ev mev vs.* Türkçenin ikilemeler için sağladığı bu kolaylık Türkçenin söz varlığında yer alan ikileme sayısının tespitine imkân vermemektedir. Almancada ise bu tarzda ikilemeler teşkil etmek mümkün değildir.

Almanca öğrenen öğrencilerin dilin kültürel özelliklerinden kaynaklanan ön yargılara düşmeleri için öğretmenin yardımcı materyallerle birlikte öğrenciyi derse hazırlaması gerekmektedir. Almanca ikilemelerin yapısal farklılıklarının öğrenciye aktarılması iletişim ortamlarında yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için gereklidir. Örneğin Türkçede bazı kelimeler olduğu gibi tekrar edilerek bir ikilemeye dönüşmektedir (örneğin: *çabuk çabuk*). Anadili Türkçe olan bir öğrenci, her iki dil arasındaki bu yapı farklılığından haberdar değilse aynı yapısal özelliği Almancaya taşıyarak bir hata yaptığını fark edemeyebilir. Bu durum kültürlerarası iletişimde alıcıya mesajı etkili bir şekilde iletilmesini zayıflatan bir unsurdur. Yabancı dil öğrencisinin Türkçe ikilemeleri Almancaya aktarırken de bazı zorluklar yaşayabileceği göz ardı edilmemelidir. Her iki dilde anlam bakımından örtüşen ikilemeler mevcut olsa da bunlar her zaman aynı kelimeler olarak karşılık bulmamaktadır. Tüm bu farklılıkları görmek ikilemelere karşılaştırmalı bir bakış açısıyla yaklaşmakla mümkün olabilir. Aksi takdirde gerek sözlü iletişimde gerek yazılı çeviri sürecinde bazı güçlüklerle karşılaşılması kaçınılmazdır.

SUMMARY

Doublings appear as linguistic elements which add vitality to our expressions. Doublings are seen as subjects that create learning difficulties for students in second (foreign) language courses. Doublings in German in particular being both structurally and culturally different from doublings in Turkish are the main elements that cause problems to students at all levels. In order to overcome these difficulties, it is necessary to approach doublings which exist in both languages comparatively. The detection that the number of doublings in Western languages do not exceed thirty or forty in certain resources is not valid for German. In this study about 60 out of 1301 doublings found in German were compared with their equivalents in Turkish. As a result of this study it was determined that doublings in German differed from doublings in Turkish particularly in structure. While doublings in German appear usually with conjunctions, it was determined that doublings in Turkish were not formed with any conjunction, but as words coming together directly. Animals appear in German doublings according to order of importance. For instance, in the doubling *Hund und Katze* (dog and cat) in German, the dog comes before the cat. In

Turkish the opposite is seen (kedi köpek, atla deve etc.)In Turkish doublings it is not applicable to put animals in an importance order according to their power or any other characteristic. One of the most important structural difference that separates Turkish from German is that it is possible to form a doubling with almost any word by using the pre-sound “m”. For example: masa musa, ev mev etc. This convenience provided by Turkish for doublings makes it not possible to determine the number of doublings in Turkish vocabulary. Whereas in German it is not possible to form such type of doublings. In order to avoid misunderstandings in communication mediums it is important that structural differences of German doublings are transferred to students. For instance in Turkish certain words are repeated (çabuk çabuk) to form a doubling. A student whose native language is Turkish, if not aware of these structural differences between the two languages, may not be able to identify his error caused by transferring the same structural characteristic into German. This situation is an element that impairs the effectiveness of a message delivered to the receiver in cross-cultural communication. The possibility that the foreign language student will have some difficulties transferring Turkish doublings into German should not be overlooked. Even though there may be doublings that correspond semantic-wise in both languages, they do not always correspond to the same words. Being able to see these differences is possible through a comparative approach to doublings. Otherwise, it will be inevitable to face problems in the process of both oral communication and written translation

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2006). *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKYALÇIN, Necmi (2007). *Türkçe İnkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*. Ankara: Anı Yay.
- DUDEN (2008). *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Bd. 11. Mannheim: Dudenverlag.
- DUDEN (2010). *Das Bedeutungswörterbuch. Wortschatz und Wortbildung*. Bd.10. Mannheim: Dudenverlag.
- ERĞİN, Muharrem (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak B.Y.T.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981). *Türk Dilinde İnkileme*. Ankara: TDK Yay.
- HENGİRMEN, Mehmet (2002). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yay.
- HOFMEİSTER, Wernfried (2010). Graz-Sammlung der gebräuchlichen Zwillingformeln in der deutschen Gegenwartssprache. 1-29. <http://zwillingsformeln.unigraz.at/ZWILLINGSFORMELN%20Hofmeister%2025-06-2010.pdf> [27.12.2012].
- KORPUS, Zenderowska-Grazyna. (2004). *Sprachliche Schematismen des Deutschen und ihre Vermittlung in Unterricht DaF*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- MALKİEL, Yakov (1959). *Studies in Irreversible Binomial*. *Lingua* 8: 113-160.
- MÜLLER, Gereon (1997). *Beschränkungen für Binomialbildung im Deutschen. Ein Beitrag zur Interaktion von Phraseologie und Grammatik*. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 16: 5-51. <http://www.uni-leipzig.de/~mueller/mu14.pdf> [31.12.2012].
- MÜLLER, Hans-Georg (2003). *Morphophonologische Untersuchungen an Reduplikationen*. <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/handle/10900/46190> [31.12.2012].
- MÜLLER, Hans-Georg (2009). *Adleraug und Luchsenohr*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- ROSS, John (1980). *Ikonismus in der Phraseologie*. *Zeitschrift für Semiotik* 2: 39-56.
- TEPEBAŞILI, Fatih (2016). *Retorik*. Konya: Çizgi Yay.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.
- UEDİNG, Gert (2009). *Historisches Lexikon der Rhetorik*. Bd. 9. Tübingen: Niemeyer.
- WAHRIG DEUTSCHES WÖRTERBUCH (1986). Gütersloh/München: Bertelsmann. Lexikon Verlag.